

«Η Στέψη της Παναγίας»

Ένα νέο απόκτημα της Ιεράς Μονής Αγίου Ιωάννη Θεολόγου της Πάτμου: Φυσικοχημική έρευνα και εργασίες συντήρησης του έργου

E. Kouloumpi¹, K. Stoupathis², I. Sotiriou³, G. Selianitis³, G. Lawson⁴

¹ Conservation Scientist, National Gallery – Alexandros Soutzos Museum, Conservation Department, Physicochemical Laboratory,

² Conservator, 20th Ephorate of Byzantine Antiquities, Solomou Square, 29 100, Zakynthos, Greece

³ Conservator, Holly Monastery of St Ioannis Theologos, Conservation Labs, 8550, Patmos, Dodecanese, Greece

⁴ De Montfort University, Research Department, Faculty of Health and Life Sciences, Hawthorn Building, Leicester, LE1 7RH, UK

Η πτώση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας το 1453 σηματοδοτεί την αρχή μιας από τις πιο σημαντικές περιόδους της Ελληνικής Ιστορίας της Τέχνης. Η Μεταβυζαντινή περίοδος, η οποία διήρκησε έως την ίδρυση του πρώτου Ελληνικού κράτους, υπήρξε η μεταβατική περίοδος όπου η τέχνη της θρησκευτικής ζωγραφικής σε ξύλο, μέσα από έντονες δυτικές επιδράσεις, αλλάζει σταδιακά ύφος: από θρησκευτικό σε κοινωνικό. Συγχρόνως, η τεχνική διαφοροποιείται: ο καλλιτέχνης αλλάζει το μέσο έκφρασης και στη θέση της αυγοτέμπερας σε ξύλινο υπόστρωμα εισάγει την ελαιογραφία σε μουσαμά. Επιπλέον, οι πολιτισμικές επιδράσεις επέφεραν αλλαγή και στους εικονογραφικούς τύπους: ο καλλιτέχνης ξεφεύγει από τους αυστηρούς βυζαντινούς κανόνες απεικόνισης και αποκτά ελευθερία έκφρασης.

Το 2004 ένας ιδιώτης δώρισε την εικόνα ‘Στέψη της Παναγίας’ στην ιερά Μονή του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου στην Πάτμο. Η εικόνα, σύμφωνα με την επιγραφή και τα αρχεία, κατασκευάστηκε το 1474, πιθανόν από Βενετό καλλιτέχνη. Οι εικονογραφικοί τύποι φαίνονται να ακολουθούν τις βασικές αρχές της Μπαρόκ ζωγραφικής: τα φωτεινά χρώματα, το έντονο βλέμμα και στάση, τη λεπτομερή απόδοση των ενδυμάτων και τη νατουραλιστική αποτύπωση της Μητέρας και του Θείου Βρέφους.

Το έργο έχει φιλοτεχνηθεί πάνω σε ξύλινο φορέα με αυτόξυλη κορνίζα. Φέρει γύψινη προετοιμασία και στην οπίσθια όψη του υπάρχει μια μεταλλική πλακέτα. Η εικόνα δεν ήταν σε καλή κατάσταση, ενώ παρουσίαζε σημαντικά προβλήματα στο υπόστρωμα της, δημιουργώντας έτσι μια σειρά προβλημάτων όσον αφορά τη διατήρηση και έκθεσή της.

Το έργο προσεγγίστηκε από δύο πλευρές: τη φυσικοχημική, προκειμένου να κατανοηθεί η τεχνική και τα υλικά κατασκευής, και τη συντήρηση, προκειμένου να καταγραφεί η κατάσταση του αντικειμένου και να ακολουθηθεί η κατάλληλη μέθοδος θεραπείας.

Στην συγκεκριμένη ανακοίνωση, θα παρουσιασθούν τα αποτελέσματα και των δύο προσεγγίσεων, με σκοπό να δοθεί μια ολοκληρωμένη εικόνα του έργου και της περιόδου που αντιπροσωπεύει.

Φυσικοχημική Έρευνα & Διαδικασία Συντήρησης

Η παρούσα έρευνα επικεντρώνεται στον χαρακτηρισμό των χρωστικών και του συνδετικού μέσου του ζωγραφικού στρώματος της εικόνας, προκειμένου να κατανοηθεί η τεχνική του καλλιτέχνη.

Παράλληλα, γίνεται μελέτη των επιδράσεων των δυτικών επιρροών στην τεχνική και στα ζωγραφικά χαρακτηριστικά, μέσα από σύγκριση των βυζαντινών και δυτικών ζωγραφικών προτύπων.

Η μεθοδολογία φυσικοχημικής έρευνας βασίστηκε τόσο στην περιπλοκότητα της ανάλυσης ενός δείγματος ζωγραφικής, όσο και στον περιορισμό του μεγέθους του δείγματος, προκειμένου να εξασφαλιστεί το μέγιστο ποσοστό πληροφοριών από κάθε δείγμα προς ανάλυση. Έτσι, κρίθηκε σκόπιμο να ξεκινήσει η ανάλυση των δειγμάτων από μη-καταστρεπτικές μεθόδους, όπως SEM-EDX και mFTIR, προκειμένου να παρθεί ένα πρώτο σετ αποτελεσμάτων πριν προβούμε σε μια καταστρεπτική μέθοδο, όπως η αέρια χρωματογραφία που αποδεικνύεται η πλέον κατάλληλη μέθοδος για τον θετικό χαρακτηρισμό του οργανικού μέσου.

Από την άλλη πλευρά, η κατάσταση του έργου καταγράφηκε πλήρως και, σε συνδυασμό με τις πληροφορίες που έδωσε η φυσικοχημική μελέτη, αποφασίστηκε η μεθοδολογία συντήρησης. Ο σκοπός της συντήρησης ήταν η διατήρηση της καλλιτεχνικής και ιστορικής ακεραιότητας της εικόνας και η επιβράδυνση της διαδικασίας φθοράς. Το εργαστήριο συντήρησης ακολούθησε τους κώδικες ηθικής,

International Meeting, Athens 12/2006
ICONS: APPROACHES TO RESEARCH, CONSERVATION AND ETHICAL ISSUES

όπως αυτοί ορίζονται από τα διεθνή ινστιτούτα, που είναι: η ελάχιστη επέμβαση και η χρήση αντιστρεπτών υλικών.